

ЯПОНИЯ У ТВОРЧОСТІ ЮДІТ-ЛУЇЗИ ГОТ'Є

Доповідь присвячена аналізу творів французької письменниці Юдіт-Луїзи Гот'є зі східної тематики. Особливу увагу приділяється перекладу з японської мови віршів у жанрі «танка», також досліджується внесок письменниці у французьку систему віршування, зокрема запровадження японських строфічних форм, насамперед «танка» і художньо-стилістичних засобів, характерних для японської поезії.

Ключові слова: Юдіт-Луїза Гот'є, «Вірші /на крильцях/ бабки», переклади японської поезії, японська поезія, танка

Доклад посвящен анализу произведений французской писательницы Юдит-Луизы Готье восточной тематике. Особое внимание уделяется переводам с японского языка стихов жанра «танка», также исследуется вклад писательницы во французскую систему стихосложения, в частности использование японских строфических форм, в первую очередь «танка» и художественно-стилистических средств, характерных для японской поэзии.

Ключевые слова: Юдит-Луиза Готье, «Стихи /на крыльях/ стрекозы», переводы японской поэзии, японская поэзия, танка

The report is devoted to the analysis of the French authoress Judith Louise Gautier's creative activities on the Eastern subject. Special attention is paid to the translation of poems from Japanese in the genre of "tanka", there is also explored Judith Gautier's contribution in the French system of versification of new stanza forms, first of all "tanka" and artistically-stylistic means characteristic for Japanese.

Key words: Judith Louise Gautier, "Poems /on the wings of/ dragonfly", translations of Japanese poetry, Japanese poetry, tanka

Початок 50-х років XIX ст. характеризувався переломним рубежем у розвитку французького суспільства. Соціально-історичні потрясіння вплинули на свідомість і світовідчуття творчої інтелігенції, яка в другій половині XIX ст. заклала підґрунтя сучасної французької культури, актуалізуючи розвиток філософії, літератури, мистецтва тощо. Насичене перипетіями життя французів, відображало ті нові особливості культурного розвитку країни, які склалися після революції 1948 р. Бурхливе літературне життя Франції дало поштовх розвитку наукового і художнього інтересу до країн Близького та Далекого Сходу (так званий орієнталізм). Метою письменників та художників того часу було втекти за будь-яку ціну від «історичного впливу» шляхом створення нових образів та ідей, запозичених зі Сходу (філософія Ніцше, японський живопис, театр, поезія тощо). Ще на початку XIX ст. такі гіганти художнього письма як Шатобріан («Шлях з Парижа в Єрусалим»), Віктор Гюго («Орієнталіст»), Гюс-

тав Флобер («Саламбо»), Теофіл Гот'є («Роман про мумію») у своїх творах широко репрезентували тематику Близького Сходу, тоді як друга половина XIX ст. характеризується відкриттям літератури Далекого Сходу, зокрема китайської та японської. Письменники іншого часового проміжку - Еваріст Гук, Людовік де Бовуар, П'єр Лоті, Теодор Дюре, Еміль Гімет репрезентували у своїх романах переважно вже китайську та японську тематику. Разом із письменниками літературне ниву освоюють жінки-письменниці, які в умовах мінливої соціокультурної ситуації зуміли розкрити свій талант. Однією з яскравих сторінок в історії світової жіночої літератури, яка у другій половині XIX ст. переживає справжній розквіт, стала творчість французької письменниці, талановитої поетеси, драматурга, музичного та літературного критика Юдіт-Луїзи Гот'є (1845 – 1917).

Юдіт-Луїза Гот'є (повне ім'я Юдіт Луїза Шарлотта Ернестіна Гот'є – Judith Louise Ernestine Gautier) вважається однією із найталановитіших та найосвіченіших жінок Франції кінця XIX ст., твори якої, як і її особисте життя, представляли екзотичний відтінок у повсякденному житті сучасного індустріального суспільства. Важко було прийти до мадам Гот'є, щоб не зустріти в її будинку декількох японців в європейських костюмах, чи двох-трьох китайців в національному одязі; салон письменниці нагадував своєрідну азійську академію.

Юдіт Гот'є народилася 25 серпня 1845р. в Парижі. Донька відомого письменника, поета і критика Теофіла Гот'є і співачки Ернесті Грізі, вона вже в юному віці проявляла щирий інтерес до літератури, що було зовсім не дивно, враховуючи умови в яких дівчинка виховувалася. Батько Юдіт був людиною неординарною і талановитою, яку поважали в літературних колах. Саме за його підтримки юна Юдіт напише і опублікує свої перші статті в газетах «Артист», «Артикль», «Льо монд універсель»; починаючи з цього моменту, письменство стане невід'ємною частиною її життя. Юдіт була старшою дочкою Теофіла Гот'є. Батько виховував своїх дочок, надавши їм цілковиту свободу, але при цьому у них ніколи не було бажання нею зловживати. Мораль була проста: не бути ніколи дозвільними, тому він змушував їх любити будь-яку роботу: на кухні або в майстерні, спонукав займатися живописом чи музикою.

Всебічно розвинена дівчинка ще з дитячих років почала вивчати китайську мову під керівництвом Тінг Тун Лінга (Ting Tun Ling), політичного біженця з Китаю. Слухаючи його оповідання, а в подальшому працюючи над старовинними китайськими рукописами в Національній бібліотеці Франції, Юдіт проявляла величезний інтерес до літератури Далекого Сходу. У недалекому майбутньому саме Далекий Схід (Китай та Японія), а також Близький Схід (Єгипет, Персія, Індія) стануть основною характерною тематикою її художніх творів. Завдяки рідкісному поетичному дару Юдіт відкриє своїм читачам екзотичний світ цих далеких і загадкових країн.

Загалом літературна спадщина письменниці нараховує понад 50 художніх творів, у тому числі 10 творів різних літературних жанрів присвячено японській тематиці, більшість з яких супроводжується докладними коментарями Бодлера, Леконта де Лізла, Ремі Гонкура та інших.

Початком літературної діяльності Юдіт Гот'є можна вважати 1867 рік, коли виходить у світ «Нефритова книга», що містила переклади французькою давніх китай-

ських поем. Згодом світ побачить збірка перекладів Юдіт Гот'є японської поезії під назвою «Вірші /на крильцях/ бабки» (1885). Зазначимо лише, що переклади безпосередньо з японської мови почали з'являтися у Франції тільки наприкінці XIX ст., оскільки на той час існувало небагато перекладачів, які могли б перекладати з мови оригіналу. Саме тому переклади японської поезії, виконані Юдіт Гот'є, мали важливе значення не тільки з точки зору їх художньої цінності, але і як перші переклади, зроблені саме з японської мови.

Отже, враховуючи численну кількість відповідних романів, повістей, новел тощо стає зрозумілим, що тематика Сходу посідає чільне місце в творчій спадщині цієї талановитої письменниці. Уже перші її романи «Імператорський дракон» (1869) і «Узурпатор» (1875), а також ті, що з'являться дещо пізніше - «Іскандер» (1886), «Завоювання раю» (1887), «Старий з гір» (1893), «Принцеси кохання» (1900) висвітлюватимуть різноманітні колізії згаданої тематики, історичні факти тощо. Письменниця у своїх творах змогла об'єднати науково-пізнавальний аспект із пригодницьким на противагу популярному на ті часи вульгарному розважальному роману, який набув значного поширення у Франції та інших країнах Європи. Окрім романів варто згадати також низку творів художньо-документального жанру, якими є її оригінальні оповідання про культуру, мистецтво, звичаї, історію східних країн: про Японію у «Le Japon» («Японія») та «Tokio» («Токіо»), Китай у праці «En Chine» («У Китаї»), Індію у «Dupleix» («Дюплекс»). Сюжети цих ґрунтовних та цікавих творів розкривають культуру східних народів, специфіку життя мешканців Сходу, створюючи об'ємний і привабливий образ далеких країн.

Театральні п'єси, мемуари, критичні статті – це ті жанри, за допомогою яких Юдіт намагалася до кінця відкрити свій неперевершений талант письменниці. Незважаючи на те, що більша частина її п'єс так і не побачила сцени через занадто критичне ставлення до жіночої творчості, вони є німими свідками різнобічної натури письменниці. Мемуари Юдіт Гот'є, опубліковані під назвою «Намісто днів» (1904) та «Друга низка намиста» (1909), свідчать про основні події у творчому житті письменниці, дозволяють розвіяти безліч міфів про її особисте життя. Як автор шести літературних праць, опублікованих у збірці під назвою «Дивна музика на виставці 1900 року», Юдіт пише коментарі про неєвропейську музику, а саме японську, китайську, єгипетську, мальгаську та ін.

Окрім творів зі східною тематикою Юдіт Гот'є належать декілька суто французьких романів. Проте в історію світової літератури вона увійшла як письменниця-орієнталіст, твори якої були більше схожі на японські чи китайські, ніж французькі. Завдяки їм вона залучила ціле покоління французів до культури країн Сходу, сприяла справжньому захопленню Сходом у Європі в цілому наприкінці XIX ст.

Особливої уваги заслуговують переклади Юдіт Гот'є, зроблені з китайської та японської мов. У 1867 році під іменем Юдіт Вольтер виходить збірка давніх китайських поем «Le livre de jade» («Нефритова книга»), у перекладі яких їй допомагав учитель китайської мови – Тінг Тун Лінг. Зазначимо, що завдяки своєму вчителю Юдіт навчилася не тільки читати, але говорити і писати китайською. Прекрасно ліюстрована книга, до якої увійшли твори поетів Лі-Тай-Пе, Лі Бо, Ду Фу, свого часу

була перекладена італійською, англійською, німецькою та іншими мовами. Але, як зазначає перекладач і дослідник ідентичності книги з оригінальними китайськими поемами Фердінанд Стос, «якщо форма перекладу поем відповідає оригіналу, то, на жаль, їх зміст дуже відрізняється. Тобто говорити про справжній переклад цих давніх поем неможливо» [Stocès 2006, 350]. Однак це жодним чином не зменшує її таланту справжньої поетеси.

Після перекладу низки китайських поем та віршів, у 1885 році виходить у світ ще одна збірка перекладів: цього разу японської поезії під назвою «Poèmes de la libellule» («Вірші /на крильцях/ бабки»). Чудово оформлена гравюрами японського художника Ямамото у вигляді бабок та метеликів, ця поетична збірка викликала справжній фурор серед шанувальників японської поезії, оскільки містила франкомовні переклади японських віршів у маловідомому на той час жанрі танка. До складу збірки увійшли 88 віршів жанру «танка», що належали до різних епох в історії японської класичної поезії. Але «головною заслугою Юдіт Гот'є як перекладача було те, що вона першою в Європі запропонувала оптимальну строфічну форму для перекладу французькою мовою японських віршів, написаних саме у жанрі «танка», а також запровадила використання цієї строфічної форми для створення вітчизняними поетами власних віршів» [Бондаренко 2010, 366].

У своїй книзі «Розкоші і злидні японської поезії» І.П. Бондаренко наводить аналіз двох віршів Юдіт Гот'є. Для нашого дослідження, ми обрали два інших вірша-танка відомої письменниці зі збірки «Вірші /на крильцях/ бабки». Перший вірш належить Томонорі (Кі-но Томонорі, /?/ - 905/?/), другий – Сайгьо-хосі (Сато Норікійо, 1118 – 1190):

雪ふれば
木ごとに花ぞ
さきにける
いづれを梅と
わきておらまし

(Кі-но Томонорі, /?/ - 905/?/)

(Фонетична транскрипція):

Юкі фуреб
Кі гого ні хана дзо
Сакіні керу
Ідзуре о уме то
Вакіте орамаші

(Поетичний переклад /укр./):

Під снігопадом
Кожне деревце – у білих квітах!
Як мені зламати,

Не помилившись,
Сливи білий цвіт?

(пер. І.П. Бондаренка)

(Поетичний переклад Юдім Гот'є):

Tout semble fleurir
(Усе здається квітне)
Sous la neige qui voltige.
(Під снігом, що кружляє)
Comment decouvrir
(Як розпізнати)
Le prunier, dans ce prestige,
(У цьому очаруванні сливове деревце)
Pour en, cueillir un tige?
(Щоб зірвати гілочку з нього?)

(Дослівний переклад Юдім Гот'є):

Quand il neige, tous les arbres fleurissent. Comment reconnaitre le prunier pour en emporter une branche? (Коли йде сніг, усі дерева квітнуть. Як розпізнати сливове деревце, для того, щоб узяти гілочку з нього?)

はるかなる
岩のはざまに
ひとりいて
人目思はで
物思はばや

(Саго Норікійо, 1118 – 1190)

(Фонетична транскрипція):

Харуканару
Іва но хадзамані
Хігорі іте
Хітоме омова де
Моно омовабая

(Поетичний переклад /укр./):

В ущелину між скелями сховаюсь
Далеко в горах
Від людських очей
І в самоті
Порину в тужні думи!

(пер. І.П. Бондаренка)

(Поетичний переклад Юдіт Гот'є):

Loin de tous, bien loin,

(Далеко від усіх, дуже далеко)

Fuir parmi les rocs sans nombre!

(Сховавшись серед численних скель)

Et là, sans témoins,

(Там, без свідків)

Dans la solitude sombre

(У повній самотності)

Conter mon amour à l'ombre!

(У затінку повідаю про кохання)

(Дослівний переклад Юдіт Гот'є):

Tout seul, s'enfuir dans les rochers, loin, très loin, et penser à vous librement, effacé du regard des hommes! (Зовсім один, серед скель заховавшись від людських поглядів, далеко, дуже далеко, повідаю про кохання).

Як видно з наведених прикладів, Юдіт Гот'є у своїх перекладах намагалася зберегти японський п'ятирядковий віршовий розмір, характерний для жанру танка, а саме 5-7-5-7-7 складів у кожному відповідному рядку, що цілком дозволяє робити традиційна система силабічного французького віршування. Єдине, що може викликати зауваження в перекладі вірша-танка Сайгьо-хосі, це конкретизація поетесою описаної у вірші ситуації зайвими словами («дуже далеко», «про кохання»), але це жодним чином не вплинуло на точність перекладу вірша. Юдіт Гот'є, яка краще зналася на китайській літературі та поезії, у своїх перекладах вдалося поєднати адекватний і стилістично-гармонійний переклад японських поетичних творів саме у жанрі танка. Характерною особливістю є також римованість віршів у перекладах поетеси:

----*bien loin* (б'єн луєн)

----*nombre* (номбр)

----*témoins* (темуєн)

----*sombre* (сомбр)

----*l'ombre* (ломбр).

Слід нагадати, що перша «Міжнародна школа танка» під керівництвом Клода Фаррера у Франції з'явилася набагато пізніше, лише у 1948 році. Отже, у 1885 році ще не існувало певних правил щодо поетичного перекладу японської поезії, тоді як Юдіт Гот'є скоріше інтуїтивно, завдяки своєму таланту поетеси, змогла приблизити переклад японських строфічних форм до традиційного, адаптуючи нову строфічну форму до правил французької поезії.

Проаналізований матеріал дозволяє нам зробити деякі висновки. Так, інтерес до культур та літератур країн Сходу, який виник у Європі у другій половині XIX ст., підштовхнув молоду французьку письменницю до вивчення східних мов та літератур Індії, Китаю, Японії. Водночас талант Юдіт Гот'є дозволив їй «очолити» цей процес у Франції, і своєю чергою пробудити зацікавленість до літератур Сходу цілого поко-

ліній співвітчизників. Творчий спадок письменниці свідчить про її широку ерудицію та непересічний талант, який дозволив їй створити цілу низку високоякісних творів різних жанрів (романів, драм, повістей, оповідань тощо) і навіть породив цілу плеяду послідовників, які також присвячували свої твори східній тематиці і перекладали твори літератур країн Сходу. Японія у творах Юдіт Гот'є постає перед європейським читачем як висококультурна країна, народ якої має геніальну за своїм змістом і якісну художню літературу (насамперед поезію). Своїми перекладами вона не лише привернула увагу співвітчизників до літератури цієї країни, але й продемонструвала можливість запозичення французькою поезією японських строфічних форм (передусім танка) і характерних для японської поезії художньо-стилістичних засобів.

Додаток

Список творів Юдіт-Луїзи Гот'є зі східної тематики:

«Le Livre de Jade» («Нефритова книга»), збірка давніх китайських поем (1867), уперше опублікована під псевдонімом Юдіт Вольтер, доповнена та передрукована у 1900 р.

«Le Dragon imperial» («Імператорський дракон»), роман (1869), опублікований під псевдонімом Юдіт Мендес.

«L'Usurpateur» («Узурпатор»), роман (1875), опублікований під псевдонімом Юдіт Мендес, відзначений премією французької Академії і перевиданий у 1887 р. під назвою «Сестра сонця» («La Soeur du soleil»).

«Les Cruautés de l'amour» («Мінливості кохання»), збірка новел (1879).

«Les Peuples étrangers» («Дивні люди»), збірка статей про Китай (1879).

«La Femme de Putiphar» («Жінка Путіфара») (1894).

«Poèmes de la libellule» («Поєми /на крильцях/ бабки»), збірка перекладів японської поезії (1885).

«Iskender» («Іскандер»), роман (1886).

«Le lion de la victoire», «La reine de Bengale» («Непереможний лев» і «Бенгальська королева»), дві частини роману «La conquête du Paradis» («Завоювання раю») (1887).

«La Marchande de sourires» («Торговка сміхом»), театральна п'єса (1888).

«Tokyo» («Токіо»), глава книги «Les capitales du monde» («Столиці світу») (1892).

«Fleurs d'Orient» («Квіти Сходу»), повісті (1893).

«Le Vieux de la montagne» («Старий з гір»), роман (1893).

«Le roman d'un éléphant blanc» («Роман про білого слона»), роман (1893).

«Khou-en-atonou» («Кху-ан-атону»), повісті (1898).

«Princesses d'amour» («Принцеси кохання»), роман (1900).

«Les musique bizarres à l'Exposition de 1900» («Дивна музика на виставці 1900 року»), збірка, що містить статі про азіатську музику, укладена разом з композитором Бенедіктусом (1900).

«Le paravent de soie et d'or» («Ширма з шовку та золота») (1904)

«Princesses d'amour» (Принцеси кохання), п'єса (1908).

«Embûche fleurie» («Квітуча поляна»), театральна п'єса (1911).

«L'Apsara» («Апсара»), театральна п'єса (1911).

- «En Chine» («У Китаї»), історичне дослідження (1911).
 «Le Japon» («Японія»), історичне дослідження (1912).
 «Dupleix» («Дюплекс»), історичне дослідження (1912).
 «L'Inde éblouie» («Прекрасна Індія»), частина роману «La conquete du paradis» («Завоювання раю») (1913).
 «Les parfums de la pagode» («Пахощі пагоди»), збірник оповідань (1919).

1. *История всемирной литературы в 9 томах* / [гл. редкол. Г.П. Бердников, А.С. Бушмин и др.]. – М.: Наука, 1983. – Т. 7. – 1991. – 252 с. 2. *E. M. Sartori French women writers* / Eva Martin Sartori, Doroty Wynne Zimmerman. – N-Y.: Greenwood Press, 1991. – 146 p. 3. *Burt Franclin Le mouvement poétique francais de 1867 à 1900* / Burt Franclin. – N-Y., 1971. – 100 p. 4. *Denise Brahimi Theophile et Judith vont en Orient* / Denise Brahimi. – Paris: La Boite à Documents, 1990. – 192 p. 5. *Denise Brahimi Ses pères, sa mère, son oeuvre* / Denise Brahimi // *Romantisme*. – Paris, 1992. – № 77. – P. 55. 6. *Judith Gautier Le collier des jours (souvenirs de ma vie)* / Judith Gautier. – Paris: Felix Juven, 1913 – 186 p. 7. Бодлер Ш. *Об искусстве* / Бодлер Ш.; [пер. с фр. Н. Столярова, Л. Липман]. – М.: Искусство, 1986. – 422 с. 8. *Stocès Ferdinand Sur les sources du livre de Jade Judith Gautier (1845-1917)* / Stocès Ferdinand // *revue de literature comparée*. – 2006. – № 3. – P. 335-350. 9. Бондаренко І.П. *Розкоші і злидні японської поезії* / Іван Петрович Бондаренко. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – 358 с. – (Японська класична поезія в контексті світової та української літератури). 10. Бондаренко І. П. *Антологія японської класичної поезії* / Іван Петрович Бондаренко. – К.: Факт, 2004. – 255 с. – (Бібліотека яп. клас. поезії).

Ю. Бондар,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОЗЛУЧЕННЯ ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ДИЛЕМА У ТВОРІ ТАНІДЗАКІ ДЖЮН-ІЧІРО «ПРО СМАКИ НЕ СПЕРЕЧАЮТЬСЯ»

Статтю присвячено одній із важливих сторінок життя видатного японського письменника ХХ століття Танідзакі Джюн-ічіро, а саме, - розлученню. Ця тема фігурує у низці його творів, проте у романі «Про смаки не сперечаються» вона постає надзвичайно гостро і відображає не тільки власний життєвий досвід письменника, а й глибини психології «східної» людини, її ставлення до шлюбу та розставання. Крім того у творі спостерігаються певні роздуми на тему Схід-Захід, які є надзвичайно цінними у межах дослідження традиційного та модерного у творчості Танідзакі.

Ключові слова: неоднозначність, розлучення, Схід-Захід, традиційна естетика

Статья посвящена одной из важных страниц жизни известного японского писателя ХХ века Танидзакі Дзюньитиро, а именно, - разводу. Эта тема фигурирует во